

Por, sár és Sára

PETRI GYÖRGY KÖLTÉSZETÉNEK EGY MEGHATÁROZÓ SZEMANTIKAI, HANGZÁSMETAFORIKAI ÉS TEMATIKUS MOTÍVUMSORÁRÓL

Petri költészetében a *por* és a *sár* motívuma végig meghatározó; utóbbi, mint azt címadó szerepe is jelzi, mintegy „kicsúcsosodik” a *Sár* című 1993-as kötetében.¹ E kötetet a szakirodalom egyfajta fordulópontként értékeli Petri életművében, mondhatni, a posztmodern felé fordulás csomópontjaként tartja számon a költői életpálya folyamatában.² A híres Sára-versek jelentősége mellett pedig aligha szükséges érvelni: mint ismert, a Petri fiatakorában történt tragikus esemény, szerelmének, Kepes Sárának öngyilkossága tematikus motívumként végigkíséri költészetét, ezáltal a biográfiai történet *poétikai eseményé*, sajátos, egyedi költői „jelle” alakítva.³

A három motívum szoros tematikai és szemantikai összefüggést mutat a Petri-lírában, mely kapcsolat nem utolsósorban e szó-motívumok kulturális-kultúrtörténeti, s főként bibliai jelentésvonatkozásai mezőin alapszik. Mindhárom motívum alapvetően az elmúlás, a halál, s kis részben az ehhez kapcsolódó szerelem és termékenység vs. terméketlenség témáját képviseli a kultúr- és irodalomtörténeti hagyományban. És Petri költészetében is.

A por empirikus tapasztalataink nyomán általában az elhanyagoltság, a „lepusztultság”, átvitt értelemben a terméketlenség, a kiúttalanság képzeletét idézi fel bennünk. A por a földnek az az állapota, amely nem képes termőtalajjá válni, ugyanakkor mintegy „beborítja” az embert, gátolja a lélegzetvételt, a cselekvést, a (tisztán)látásban. Mégis a földnek egyfajta megnyilvánulási formája, s már csak ezért is kötődik a halál és a temetés jelentésköréhez. Bibliai vonatkozásait nem kell különösebben hangsúlyoznunk: a „porból vettél s porrá leszel” az emberi életnek a földhöz kötődő ívét emeli ki, különös erősséggel a halállal való kapcsolatra. (Mint ismert,

¹ PETRI György, *Sár*, Pécs (Pécs: Jelenkor Kiadó, 1993)

² Vö. például: KULCSÁR SZABÓ Ernő és KATONA Gergely, „Kísérlet a klasszikus-modern líra egy szereptípusának újraértésére: Petri György: A delphoi jós hamiscsődöt jelent”, in KULCSÁR SZABÓ Ernő, *Az új kritika dilemmái: Az irodalomértés helyzete az ezredvégen* (Budapest: Balassi Kiadó, 1994), 135–163.

³ A szerző interjúiban is nyilatkozott e tragikus eseményről, amely életét, gondolkodását, s költészetét erőteljesen meghatározta: „Te Ádám, ez egy rémtörténet, életem legnagyobb barmossága. Erre nincs mentség,” vö. „Apák és fiúk”, Kérdező: PETRI Lukács Ádám, in *Összegyűjtött interjúk*, Petri György összegyűjtött munkái III., Szerk. RÉZ Pál, LAKATOS András és VÁRADY Szabolcs (Budapest: Magvető Kiadó, 2005), 172–184.

egyik legrégebbi nyelvelmélünk, a *Halotti beszéd* is ezt a kapcsolódást hangsúlyozza első mondatában: „isa, pur és hamu vogymuc”.) A por egyben az ember engedetlenségének és büntetésének jelképe, így a bűnhődés szemantikáját is magával vonja, továbbá a legyőzöttség és a teljes elzárkózás, izoláció szimbóluma is a Bibliában (pl. Zsolt 72,9; Ézs 49,23; Mik 7,17, vagy Mt 10, 14).

A *sár* hétköznapi szemantikáját tekintve kapcsolatot tart a *porral*: volta-képpen 'nedves por'-t jelent. Hasonlóan negatív képzetek kapcsolódnak hozzá, mint a porhoz: a sötétség, a pusztulás, a tisztátalanság, a kiúttalanság, s ebből következően a reménytelenség képzetei. *Sár* szavunk egyike a legrégebbi lexémáinknak, *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* (a továbbiakban: TESz) 1055-re datálja első előfordulását, s a későbbiekben olyan jelentéseit azonosítja, mint 'sáros folyóvíz', 'mocsár, vizenyős terület', 'víztől hígga vált föld', 'agyag', 'széklet', 'salak'.⁴ Jelzi továbbá *sárga* szavunkkal való etimológiai rokonságát is.⁵ Mind a *sár*, mind pedig a *sárga* lexéma sűrűn előfordul Petri költeményeiben.⁶ S hangzáskapcsolati szempontból innen csak egy „lépés” a *Sára* szó, amely számos Petri-vers alaptémáját képezi, gyakorta a címben is megjelölve ezt a témát (pl. *Három dal. Kepes Sára emlékére*; K.S.; *Sári, ne vigyorogj rajtam; Sáráról, talán utoljára*).

A *sár* az irodalomban, különösen a romantikában igencsak gyakran előforduló motívum: szerepel Madáchnál a föld jellemzőjeként („Sárteke”), Vörösmartynál az ember ismérveként: „Ez örült sár, ez istenarcu lény!” (*Emberekek*), s mások mellett hangsúlyosan jelenik meg Leopardinál, egy Vörösmarty színvonalú és vele majdnem kortárs olasz költőnél, az *A se stesso* ('Önmagához') című versében: „È fango il mondo!”, vagyis: „A világ sár!” De jelentős szerepet tölt be a XX. századi magyar irodalomban is, különösen a próza-irodalomban. Elegendő itt Kosztolányi *Aranysárárkány*⁷ vagy Móricz *Sárárany* című regényére, s ezek kapcsán az *arany* és a *sár/sárga* közötti nyelvi és kultúrszimbolikai kapcsolatra utalni.

A *Sára* név, mint jeleztük, empirikus-biográfiai adottság Petrinél. Ugyanakkor a Petri-líra ennek kultúrtörténeti és bibliai allúzióival is él. A *Sára* név jelentése: 'hercegnő, uralkodónő'. Bizonyos értelemben elmondható ez Petri egész költészetére nézve: líratörténeti pályáját végigkísérte a Sárával történt tragikus esemény, mondhatnánk, valamilyen módon „uralja” a költészetét. De, ismétlem, Petri verseiben Sára immár költői, poétikai *jelként*, azaz hang-

⁴ *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára II.* (TESz), Szerk. BENKŐ Lóránd (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1976), 487–488.

⁵ TESz II. 489–490.

⁶ A *sárga* szó kapcsán gondolhatunk a bibliai *Jelenések könyvének* sárga vagy fakó lovára is.

⁷ Ezzel kapcsolatban lásd: SZILÁGYI Zsófia, „Aranysárárkány: arany+sár? Egy regénycím nyomában”, *Literatura* 22, 2. sz (1996): 201–215.

alaki-szómetaforai motívumként szerepel, lotmani és iseri értelemben.⁸ Másfelől a Sára név bibliai allúziói is beléptethetők az értelmezés keretébe: Sára Ábrahám felesége volt, aki sokáig nem tudott gyermeket szülni. Majd a kései gyermekáldás egy nép létrehívását és megalapozását tette lehetővé. Petri „Sára-verseiben” (s több is van, mint az előbb említettek, amelyek a címükben hordják Sára nevét) éppen a lehetőség megvonása, végzetes beszüntetése artikulálódik: mondhatnánk, a bibliai Sára életének első fázisa lesz itt a végpont. S ez alighanem az egész Petri-líra ironikus-groteszk hangvételét is meghatározza (ebben a hangvételben nincs lényegi változás, még ha a legelső kötet inkább romantikus-szентimentális reminiszenciákkal él is a versbeszédben, az utolsó, *Amíg lehet* kötet pedig minden szentimentalizmus nélkül a versnyelvben idézi meg a XIX. századi költőket, főként Vörösmartyt, Petőfit és Arany Jánost – ez utóbbit különös hangsúllyal.)

Nos, arról van szó, hogy a *por*, a *sár* és a *Sára* témája és motívuma összekapcsolódni látszik Petri költészetében, s nem pusztán tematikus, hanem szemantikai (kiúttalanság, elmúlás, halál), s ezzel együtt, ami poétikai szempontból fontos számunkra, *hangzásbeli* – hangzásmetaforikai – úton. A költészetben a hangzásmetaforizáció jelenségét aligha szükséges bizonygatnunk: Jakobson alapozta meg ennek az elméletét a híres *Nyelvészet és poétika* című 1958-as amerikai előadásában.⁹ S a hangkapcsolatok jelentésképző erejét meggyőző erővel bizonyította Edgar Allan Poe *A holló* című versének mélyreható elemzésével.¹⁰ Ugyanakkor ez a fajta olvasásmód Petri költészetét illetően a szakirodalomban igen kevésbé tapasztalható.

A *por* szó-motívuma a kezdetektől nagy gyakorisággal képviselteti magát Petri költeményeiben, s sokszor a hangzásmetaforika útján, anagrammatikus vagy paronomasztikus formában. E motívum és hangzásmetafora már Petri első kötetében, az 1971-es *Magyarázatok M. számára*-ban is jelen van. Itt a kezdetekben rendszerint még a szerelmi tematikával kapcsolódik össze, de a megkettőződés, s ezáltal az autoreflexió témáját is exponálja. Ilyen a *Három rövid vers* közbülső, *Portüör* című darabja: „az ablakon a por lágyítva tükörcod / az ablakon a por elmázolt csillogása / tükörcod ráncain megülve fényfogó por”. S nem véletlen, hogy a híres *A szerelmi költészet nehézségeiről* című

⁸ Vö. Jurij LOTMAN, *Szöveg, modell, típus* (Budapest: Gondolat Kiadó, 1971) Wolfgang ISER, „Fikcióképző aktusok”, in Wolfgang ISER, *A fiktív és az imaginárius: Az irodalmi antropológia ösvényein*, Ford. Molnár Gábor Tamás (Budapest: Osiris Kiadó, 2001) A jakobsoni paronomázia versnyelvi működésének feltárására kiváló példa Osztrólczy Sarolta József Attila-könyve: Osztrólczy Sarolta, „Veszem a szót...”: A „keletkező szó” poétikája József Attila költészetében (Budapest: Ráció Kiadó, 2014)

⁹ Roman JAKOBSON, „Nyelvészet és poétika”, in Roman JAKOBSON, *Hang-Jel-Vers*, Szerk. FÓNAGY Iván, SZÉPE György (Budapest: Gondolat Kiadó, 1969), 211–257.

¹⁰ Roman JAKOBSON „A nyelv működésben”, in Roman JAKOBSON, *A költészet grammatikája* (Budapest: Gondolat Kiadó, 1982), 142–161.

vers is a *por* motívumával zárul: „A szerelmesek is / áthasonulnak. Egyanya-guvá / lesznek e fénybeszótt / porral. A világ fénybeszótt porával.” A *Csak egy személy* „bel cantós” költemény¹¹ „pora” már Pilinszkyt idézi: „Végérvényes, bár esetleges, / mint rozsdás, görbe szeg / a meleg porban.” Illetve a vers befejezésében: „Ha lehetnék Neked / míg az árnyék ahhoz a fokhoz ér / és elporlad a szeg, // csak egy személy.” A por mint „porhanyó talaj” jelenik meg a *Lélektan-óra* című versben („lentebbre, porhanyó talajig hatol el a sejtelem”).

Az első kötet *A felismerés fokozatai* ciklusában különös gyakorisággal fordul elő a por, immár világosan egzisztenciál-ontológiai értelemben: „Vastag por alatt, / a meleg / padlástérben hallgat / egy szétszerelt világ.” Illetve: „Ünnepi költők helyett / most majd a szél mond verseket, // kerge port mond és vibráló hőt / a betonter felett.” (*Ismeretlen kelet-európai költő verse 1955-ből*). Vagy: „Csak soká, nagyon soká, / tolongva üledt le / a nyirkos, sűrű por.” (*Összeomlás*); „Szomjazom vakulok / A jövő / porsivatagából ide / szabaduló szél / betömi szemem [...]” (*Hölderlin-parafraíz*); „Alant már egy poroló egy vászontetejű kocs / Talán ág nyúlik ki Fonák menekülés a menekülőnek” (*Történet és elmélkedés*); „Elménk csirázik, / mint ehetetlen burgonyák egy pince / nehéz porában.” (*A felismerés fokozatai*).

A második, az 1974-es *Körülírt zuhanás* kötetben szintén erőteljesen jelen van a *por* szó-motívuma. Ilyen a kétsoros *Hírösszefoglaló* („Mint lépcsőzugban a pormacska: / gyűlik puhán a korszak mocska.”), vagy a *Tócsák* („porrá-gömbök”) és az öngyilkosság témáját megszólaltató *Szükségmegoldás* („porszívó-szerű kísértet”). A *por* versszáró mozzanatként szerepel a *Hála* és a *Szerelmek* című darabokban: előbbiben önálló versszakot képezve („s egy kilöködött / fotelrugón / reszketett a finom por.”), utóbbiban a vers befejező két sorában: „Poros húrokról nem vélt zengés, / holdfénybe fagyasztott lézengés.”

A harmadik, *Örökhétfő* kötetben a por-metaphora kevésbé gyakori, ám nem tűnik el: szerepel a *Megtermékenyítés* című vers elején („fűrészpör és vér”) és a *Magyarázom anyámnak*-ban: „[...] hagytam némi nyomot / a világban, mondom, / mint a nippel a kredencen, / ha felemelsz, alattam sincs por.”

A *por* a továbbiakban is jelentős szerepet játszik Petri költészetében, s egyre gyakrabban fordul elő részleges vagy teljes anagramma formájában, illetve fonódik össze a *sár* és *Sára* témájával. Előbbire jó példa az 1985-ös *Azt hiszik* kötetből az *In memoriam Hajnóczy Péter* című vers, amely ismét csak a *por* motívumával zárul („- különöst onnan nézve: a te porszemekkel...”),

¹¹ „A versnek nincs címzettje. Tulajdonképpen egy poétikai kísérlet arra, hogy megírjak egy olyan igazán bel canto szerelmes verset, aminek a megírhatatlanságáról a *Szerelmi költészet nehézségeiről*ben panaszkodom.” PETRI György, „[Magyarázatok P. M. számára]”, in *Petri György munkái*, IV. Próza, dráma, vers, naplók és egyébek, Szerk. RÉZ Pál, LAKATOS András és VÁRADY Szabolcs (Budapest: Magvető Kiadó, 2007), 670. A versről megvilágító elemzést írt S. BÉRES Bernadett, „Versformától a versszubjektumig”, in S. BÉRES Bernadett, *Körtánc. A rondó verstípus a kortárs magyar költészetben* (Budapest: Gondolat Kiadó, 2015), 66–80.

mely motívumot a versnyelv anagrammatikus-paronomáziás módon már előkészített: először a „roppant fazon” szófordulatban, majd, s éppen az utolsó versszakban a **pólyált, Próbál, pogácsát** szavakban. Ez az anagrammatikus „játék” folytatódik a rákövetkező, *Radnóti Sándornak* című szövegben: „Ropogtatván, mint vaddisznó a makkot”, Miért *pont* én ne?”, „próbálom felidézni”, „egy pohárral”.

Még számos példát citálhatnánk (például a *Munkanaplót*: „időmet elporlasztani”), de a *por* a maga „kulminációját” kétségkívül a *Graf August von Platen-Hallermündéhez* című szonettben éri el, ahol a szöveg minden versszakában szerepel a szóalak, s a zárlatban határozottan metapoétikus jelentésre tesz szert, a szerzői kurzíválás által is megerősítve: „itt *poroszkál* a rím.”

Graf August von Platen-Hallermündéhez

(fordítása közben)

Te gróf voltál, buzi, német s talán tüdőbeteg,
porosz tájban mocorgó fura állat,
arany tölgyleveles gallér, törzstiszti váll-lap
képzelhető read, s ontod szonettjeidet.

Egy garnizon mélyén találtál rejteket,
pórázon sétálttad gögöd, és a német állap-
otokat csontig hatóan utáltad.
És véltél ismerni minden gyötrelmeket.

Veled vacakolok, ez a grófi weltschmerzli
porózus, törekeny, százötven éves sercli
– vásnak, öregfiú, tőled a fogaim,

jó Ágoston gróf, Platen-Hallermünde,
ki megferedettél mindenféle bűnbe,
kész az omázs, itt **poroszkál** a rím.

A *Valahol megvan* (1986–1989) kötetben szintén képviselteti magát a motívum (például: „[...] és a hamut is / együtt *porszívozzuk* a lakatlan lakásban”), egyre gyakrabban kapcsolódva össze a *sár* és *Sára*, s egyszersmind a versírás témájával. Jó példa erre az *I am here. You are there.* című vers: „Sajgás és meredés”, „Csak egy kitüntetett / *pont* maradt”, „S ezen a *ponton* szörnyű nyitottá / válik, *Sarah*, my dear, a vers, amit éppen / irandó vagyok rólunk”, „mint szokta *pórral* a *pór*nő”. Nyilvánvalónak tűnik, hogy ez is egy „Sára-vers”, amely a szétszakitottságot, egyben a „viszonyok” általi összetartozást, a végzetes elválást és a „lost forever” témáját explikálja: „aztán villamosoz-

tunk a kórházszerű / budai éjszakában, aztán fogtunk / neked egy taxit. Kérdezted: velem jössz? / Én válaszoltam: Minek? Te mosolyogva bólintottál. // I am here. You are there. / Néztem a távolodó / helyzetlámpák után. / Az első leckét tudom. / Most jön a lost forever. / De ehhez / már kevesebb idő elég.”

Az 1989-es *Mi jön még?* kötet ismét számos példáját hozza a por motívumának és anagrammáinak, avagy hangzásmetaforikai megjelenéseinek. A *Szezonvég* nemcsak a szöveg közepén („hamvad vagy porlad”), hanem újra zárlatként „hangoztatja fel” a motívumot: „a poros muskátlik, piros padok.” A következő, *A filozófusnő megudvarlása* költemény újfent „játszik” e hangsorral: „labdapattogása”, „szapora szárnyverésük”, „vagy a szem / mint mozdulatlan pók pont-teste, áll / ernyőváz lábakon, / pohárra, térdre, / porszemre nehezedve?”, s még: „hol födetlen pórusokra”, „prizma szorozza”.¹²

A *Valami ismeretlen* (1990) kötetben¹³ sokáig – 22 versen keresztül – nem találkozunk a szóalakkal/motívummal, utána azonban ismét erőteljesen képviselteti magát a *Nem baj, elvtárs, szabadok vagyunk* versben („a rugóig vásó szénkefék finom /, maradéktalan szétporlását”, „nedves fűrészpör keveredik”), az *Egy szerződés hátoldalára* címűben („porszemek robaja itt is!”) és a *Valamit valamiért*ben, amely a sár motívumával indít: „a roppanó, felpöfögő jeges sár”, illetve: „sz...ságot illeti: a maf- és pornográfia”). Legszebb és legeklatánsabb példájával azonban a *Sáráról, talán utoljára* című versben szembesülhetünk, annak is a – amint már szinte megszoktuk – a befejezésében: „Marad a csönd, a csönd, az üres figyelem. / Tepsi? Széttapadó por? Önfegyelem?”

A *Sár* (1993) kötetben explicit szóalakként sokáig nem szerepel a por: anagrammaként azonban megjelenik, például az *Az vagy nekem „tipródó”* szavában. Ám tündökletes diadalt arat a kötetzáró és –címadó versben, a *Sárban*, ahol a *por* és a *sár* motívuma szorosan összekapcsolódik, mintegy egymás szinonimái lesznek, miközben a lírai beszélő közös jelölőjévé is válnak: „Terepem – állagom: sár, esőre várva por.”

Csak a teljesség kedvéért térek még ki az utolsó, az 1999-es *Amíg lehet* kötetre, amely – érthető módon, hiszen „halálközeli” verseskönyvről van szó –, ugyancsak sűrűn szólaltatja meg a *por* szóalakat, annak anagrammatikus formáit és szinonimáit. Csak néhány példa: „Fetrengnek kukacként a porban itt lenn.” (*Szeretném tudni*); „Maya sorsára hagyta haló porát” (*Sírvérs*); „toporgunk-tipegünk a tébolyult hóviharban” (*Amíg lehet*); „Én most eltávozom, / el az élők sorából. / Hogy porként-e vagy sugárzás formájában [...], „Hallott

¹² A kötet darabjai a *por* további anagrammáit is felkínálják, ezekből csak három példát emelünk ki: „a pokrócot” (*Kapcsolatunk kezd meghitté válni*); „Óvakodjunk / szorítkozni túl kopár / metaforákra” (*Reggelizőtálca*); „Sétáltatni nem létező kutyát / (a póráz líffeg, hátra-hátra / »hátha...« nézni” (*A styx rév felé menendő*).

¹³ A Petri-versesköteteket 1991-ig a *Petri György versei* (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1991) kiadvány szerint tárgyalom.

már maga a Poisson eloszlásról?” (*Proton*). A tetemes a *corpusunk* (Tandori Dezsőnek) utolsó versszaka szintén előhívja a *por* metaforáját: „Jut eszembe, én minden este / a Kővendéggel vacsorázom. / Már egyikünk sem a régi:/ ő mállik-porlik [...]” A Kizökkent időben a *por* ismét a vershez, a lírához, ugyanakkor az élethez is kapcsolódik, nem mellesleg a szerző által kurzivált formában szedve: „[...] Csupán jelzem, / hogy már itt elakadtam, hogy a szavaid elég nehéz / porszemek ahhoz, hogy engem is, aki: megüljenek. / Verseid – most – csakis mint úgynevezett »életanyag« / érdekelnek. Párlatként életünk rég letűnt anyagának. / (Utólagos engedelmeddel, megebédeltem. Fekete kagylót / provánszi mártással – ha érdekel. Most folytatódunk.)” A *por* kettős anagrammájával találkozhatunk az Októberi capriccio című versben, ahol persze az anagrammának viszonylag explicit politikai utalása is van: „Kádár Apró Dögei. / Apró változások.” A verszárlat azonban a *por* szinonimáján (*homok*) keresztül a szintén a porhoz kapcsolódó időszemléletet, az emberi élet végeességének, lezártságának gondolatát idézi meg: „Nem fordítom meg többé a homokórát.”

S valóban, az *Amíg lehet* további verseiben a *por* és a *sár* mint szóalakok nem nagyon köszönnek vissza, de szinonimáik annál inkább: ilyen a – hangalakjában a *sárral* és a *Sára* szóval is összefüggésbe hozható *salak* („táp- vagy fűtőanyag / vagy jobb híján épület- / alapozáshoz használható salak.” / *A végén*); a „pocsoly és lucsok” (*Megjött a tél*); „lucsok mocsok” (*Halálomba belebotlok*); „hamutalak” (*Best before end*); „keveredni a röggel”, „lucsokban” (*Már reggel van*). Ez utóbbi, kötetzáró versben mind a *por*, mind a *sár* motívuma megjelenik – előbbi ismét anagrammatikus formában: „pókerface”, „pókerfasz”, „toplák toposz”; utóbbi a maga szóformájában: „sártekén”.

Nyilván hasonló alapossággal végig lehetne nézni a *sár* motívumának előfordulásait Petri szövegeiben. Azonban a *sár* mint szó-motívum kevesebb-szer szerepel a költeményekben, mint a *por*. Mindazonáltal néhány példát említhetünk. A második, *Körülírt zuhanás* kötetben a *Kedvelem...* című vers a *sár* motívumával zárul, s egyben előhívja a *sár* és a *bélsár* közötti történeti nyelvi kapcsolatot, amelyre Petri egyébként számos versében rájátszik: „S mindegy, min mentünk át. Sok / sár távozik, mielőtt olaj fakad, vagy forrás.” A *sár* a sárga színnel lép kapcsolatba a nagyon szép, Kosztolányi Őszi reggelijét idéző *Reggeli kávézás* című versben: „Sokasodik a piros meg a sárga, / fogyatkozik a zöld, pereg a sárba.” (*Valahol megvan* kötet). S talán itt beléptethető az értelmezésbe a *sáv* szó is: gondolhatunk a *Visszapillantó tükörré* („az ellenirányú *sáv* telített”), vagy még inkább a mára kultikus szöveggé lett *Hogy elérjek a napsütötte sávig*, ahol a pince egyfajta pokolként ábrázolódik, a „sáv” pedig amolyan „senkiföldje” a pokolbeli lét és a „mennyország” között. S utalhatunk még a *Sár* kötetből az „Eszmék és tánclemezek” című, Vas István halála apropóján írt szövegre is: „ez a köves, sáros, süppedékes, göröngyös út”.

Vizsgálódásomban nem tértem ki a korai, a kihagyott, a hátrahagyott és az utolsó versekre,¹⁴ de úgy gondolom, a *por* és a *sár* motívumának gyakorisága és jelentősége, valamint összefüggése a *Sára*-tematikával így is elégséges alátámasztást nyert.

FÜGGELÉK

Részlet Petri Lukács Ádámnak az apjával 1992. december 23-án készített televíziós interjújából (az interjú befejezése):

„– A *Sára* szerinted patológikus volt?

– Teljes mértékben. Tehát ha a mi kapcsolatunk miatt nem lett volna öngyilkos, akkor előbb-utóbb más ok miatt megteszi.

– *Hogy érted, hogy a ti kapcsolatotok miatt?*

– Hát mert az volt a feltétel, hogy maradjak ott éjszakára, ha elmegyek, akkor öngyilkos lesz, és mondtam, hogy nem maradok ott.

– *De miért, egyszerűen nem volt kedved?*

– Nem, mert akkor állítottam helyre a feleségemmel újfent a kapcsolatomat. Úgy gondoltam, hogy én is szabad vagyok, ő is szabad, nekem szabad elmenni, neki szabad öngyilkosnak lenni. Ha ott maradok, az precedenst teremtettem volna, és azt, hogy *Sára* akarata érvényesülhet az enyémmel szemben.

– *És aztán?*

– Három nap múlva telefonált a *Sára* anyja, hogy a *Sára* meghalt, és ott fekszik a konyha padlóján. Teljesen biztos vagyok benne, hogy a *Sára* súlyosan beteg volt, és furcsa módon abban a betegségben szenvedett, hogy attól félt, hogy elmebeteg. Az anyja úgy talált rá a holttestre, hogy a Nyíró pszichiátriája ki volt nyitva a *paranoid skizofrénia* címszónál, és az a rész gyűrtre volt olvasva. Te Ádám, ez egy rémtörténet, életem legnagyobb baromsága. Erre nincs mentség.

Televízió-interjú. Bemutatták az MTV 1-en, 1992. december 23-án.

Magyar Narancs, 1992. december 23.”

(„Apák és fiúk, A kérdező: Petri Lukács Ádám”. In *Összegyűjtött interjúk*, Petri György összegyűjtött munkái III., szerkesztette RÉZ Pál, LAKATOS András és VÁRADY Szabolcs, 172–184. Budapest: Magvető Kiadó, 2005.)

¹⁴ Vö. Petri György *Munkái I., Összegyűjtött versek*. Szerk. RÉZ PÁL, LAKATOS ANDRÁS és VÁRADY SZABOLCS. Budapest, Magvető, 2003